

4 ק: אבא קובנר - אשכנזי (עק"מ סניף אשכנזי) 1988

דב לויז

חמש פגישות עם אבא קובנר

(ירושלים, בין כפה לעשור תשמ"ח)

במשך קרוב ליובל שנים בו נמשכה ההיכרות בין אבא קובנר לביני זכיתי להיפגש עמו עשרות פעמים ובנסיבות שונות. כמה מהן, שיחוארו להלן, עשויות ללא ספק לשפוך אור על אישיותו ופעילותו המגוונת, במספר תחנות חשובות בחייו.

פגישתנו הראשונה חרותה בזכרוני במיוחד. היא התרחשה בבוקר אביבי נאה של שנת 1944, בפאתי הבסיס של גדוד הפארטיזאנים, „מוות לכובשים הגרמנים“, בשטח הביצות והיערות העבותים שמדרום לוילנה. רצה הגורל שבעמדת המשמר הראשית („המשמר הגדול“) של הגדוד עמדו באותו בוקר שלושה חברי תנועת המחתרת הציונית מגיטו קובנה: צבי בראון (היום פרופסור צבי א. בראון), חיים גכטל (היום גלעין) ואנוכי. בעוד אנו מצפים בשקיקה למנת המזון של ארוחת הבוקר, הגה בשביל המוביל לעמדתנו מופיע פרש על סוסו, חמוש בתת-מקלע, אקדח ותיק מפות תלוי לו על חגורו. סימנים אלה העידו עליו שהוא נמנה על דרג הפיקוד של הפארטיזאנים; אך בניגוד למקובל, הוא לא חבש כובע ובלוריתו השחורה הזדקרה מעל פניו החיוורים והעדינים.

אף שלא היכרנוהו אישית, אנו מנחשים משום-מה את זהותו של הבא עוד לפני שהספיק להשמיע את הסיסמה. לפי פקודת הקבע אנו שואלים לשמו ושם יחידתו וכן מטרת בואו, כדי להודיע על בואו לקצין התורן של הבסיס. תשובותיו אינן מותירות מקום לספק: לפנינו ניצב מפקד גדוד הפארטיזאנים הווילנאי שבשקנותנו, אבא קובנר, שעליו שמענו עוד בגיטו קובנה ומזמן אנו מצפים לפגוש אותו. תוך לחיצות ידיים אנו מציגים עצמנו כחברי „השומר-הצעיר“ ו„דרור“ וכבר קולחת השיחה, בעברית רהוטה (!), על גורל חברים משותפים בקובנה, וילנה, ביאליסטוק ווארשה.

לפגישה הנלהבת והמפתיעה הזו היו השלכות מעשיות חשובות ביותר: בלב היער הפארטיזאני נוצר קשר שיטתי בין חברי התנועה בשתי היחידות. לימים עמד קשר זה במבחן הזמן והתנאים הפוליטיים ביער, ומה שלא פחות חשוב — הוא סייע, עם שיחרור איזור וילנה, לשילובנו בתנועת „הבריחה“ לארץ-ישראל.

הפגישה הבאה היתה לא פחות מפתיעה: בשלהי מלחמת-העולם, בפברואר 1945, היינו כבר, אני עם קבוצת חברי המחתרת ופארטיזאנים מליטא הסובייטית,

בדרך ההעפלה לארץ-ישראל. התקדמנו ממקום למקום, בעיקר בטרמפים על-גבי משאיות צבאיות של הצבא האדום. חלק מן החברים היו מחופשים ליוונים משוחררי מחנות-ריכוז החוזרים למולדתם. על פרשת-דרכים באיזור הגבול הפולני-צ'כוסלובאקי נעצרה לפתע המשאית הצבאית בה נסענו והנהג פתח בשיחה עם חברו במשאית צבאית סמוכה. הבחנתי שבמשאית השניה ישב אבא קובנר ולידו אשה לבושה בגדי איכרים. היתה זו צביה לובטקין, והאיש בעל האף הסולד במדי קצין סובייטי, הוא-הוא הפארטיזאן הנודע לייזר לידובסקי. ללא שהיות ושאלות הטיל עלי אז אבא קובנר לגסוע בדחיפות ללובלין ולבצע שם פעולה מסויימת בשירות הבריחה". למרות הדרך המסוכנת שבתי לבדי על עקבי לפולין... קיבלתי על עצמי שליחות זו מתוך שיכנוע בתוקף סמכותו של אבא קובנר, אם בתור ראש מטה „הבריחה" ואם כחבר בכיר ונערץ.

לא עברו חודשים רבים ושוב מצאתי עצמי מסב עם אבא קובנר באירוע חגיגי והוא — מוקד האירוע. היה זה המיפגש הידוע, שנערך ביולי 1945 בעיירה האיטלקית טרוויזו, בין שרידי הפארטיזאנים ממזרח-אירופה ובראשם אבא קובנר, לבין חיילי הבריגאדה הארצישראלית. תוך כדי האזנה לדברי הקילוסין הנרגשים של המארחים, נפגשו מבטינו וברכנו זה את זה במנוח ראש. לא עברו רגעים מעטים ומאן-דהוא תקע בכפי פתק ובו הוראה סתומה: „להעביר שלושה מחיילי הבריגאדה למחוז חפצם"... במקום התימה — באה אות א' מסוגנת... עוד אני תוהה על הכתוב, התייצבו לפני השלושה במדיהם ובצרורותיהם. הסתבר שהללו מיוצאי הונגריה, „הורשו" לערוך ביקור חטוף במולדתם כדי לחפש את בני משפחותיהם אם נותרו בחיים. ועלי, שאך זה עתה הגעתי משם, הוטל לחזור ולחצות את הגבול בין אזורי-הכיבוש הבריטי והסובייטי ולשמש להם מורה-דרך. הדרך אמנם היתה נהירה לי, שכן אך יומיים לפני-כן עברתי בה, תוך היתקלות „לא סימפאטית" בזקיפים סובייטיים. אף-על-פי-כן מילאתי את השליחות בלי לומר מלה. כשחזרתי בשלום, אבא כבר לא היה במקום ושוב לא ראיתיו על אדמת אירופה.

שלוש שנים לאחר-מכן, כאשר מלחמת-העצמאות עדיין מתנהלת במלוא תוקפה, נקלעתי, לוחם בודד מן הגדוד הירושלמי „מוריה" בדרום הארץ ועיני צופיות לטרמפ שיקחני לכיוון מחנה סרפנד, שם היה עלי לעבור קורס מסויים. במכונית שעצרה לאספני מצאתי סרן חי"ר צנום השקוע בשרעפיו. כאשר געור באחת החניות והזדקף הערתי לתומי עד כמה הוא דומה לאחד בשם אבא קובנר. לתדהמת הנהג ויתר החיילים אישר הקצין את ניחושי ותוך שניות אחדות כבר היינו שקועים בסיפור קורותינו מאז העליה הבלתי-לגאלית ועד הלום. בין היתר הקשיתי לשאול כיצד הוא, הלוחם הפארטיזאני המובהק, לא מצא דרכו לשורות הפלמ"ח, אלא משמש כקצין ביחידה צבאית „שיגרתית". על כך ענה שלא המסגרת היא הקובעת כי אם היחיד שבקרבה המסוגל גם להשפיע עליה. מחמת העובדה שחודשים רבים

עברו עלי בירושלים הנצורה לא הגיע אלי דבר עלילותיו כקצין ההסברה בחטיבת
„גבעתי“, על הדפים הקרביים שדמו לכרוזים של הפארטיזאנים וכך הלאה. כל זה
גודע לי לאחר-מכן, בלויית סיפורים וציזבאטים למיניהם כנהוג באותם הימים.

חלפו עשר שנים נוספות, תוך השתקעות במציאות הדינאמית של המדינה
הצעירה. אלא שיחד עם ההתקדמות בזמן התעצמה ההתבוננות בעבר, מעין
סקרנות הולכת וגוברת לבדוק: מה קרה „שם“ באמת, במחצית הראשונה של
שנות הארבעים, וכיצד התקשרו ביניהן התופעות הקוטביות-לכאורה: התדלון
והיש; היאוש והיוזמה; הטבח והמרד? בחקר נושאים אלה נרתם יחד עמי חברי-
לנשק ביערות, צבי בראון, שהוזכר קודם-לכן. תוך-כדי המחקר הגענו יום אחד
לצריפו של אבא קובנר בקיבוץ עין-החורש ועמנו מכשר-הקלטה מסורבל —
דיקטופון מודל 1950, כדי לרשום את הראיון. בנוסף להסבריו המקיפים והמאלפים,
שהסתמכו על עובדות שהיו עלומות לנו, שמענו מפיו לראשונה את גירסתו
על פגישתנו הראשונה ביער, ואלה דבריו:

... (אכן) „זכורה לי הפגישה הרשמית שרציתי שיהיה ידוע עליה גם
לפיקוד, מקיוון שכל קשר כזה היה חשוד וגם בלשו אחרינו... רכוב על סוס
הגעתי למשמר המחנה שלכם, למזלנו עמדו אז במשמר כמה חברים יהודים...
וזכור לי שלשני הצדדים היתה זו פגישה מעודדת מאוד... לאחר-מכן קיימנו
במידת האפשר קשר עם היהודים שביער, בעיקר עם חברי התנועה...
אנחנו גם חיברנו איגרת שתוכנה היה: תולדות המאבק שלנו בגיטו, לקח
המאבק הזה והרעיונות על מה שעלינו לעשות ביער, ולקראת מה עלינו
להנחות עצמנו עם השיחרור. איגרת זו נמסרה בחשאי מיד ליד וגם הוחדרה
לתוך המחנה של הקובנאים... אף זוכר אני שבעיצומה של התכונה לקראת
כיבוש וילנה והיציאה מהיער דאגנו לכך, שתימסר הוראה לכל אנשינו
באשר הם שם, כיצד עליהם לנהוג בבואם חזרה למקום מגוריהם לאחר
השיחרור... אגב, בתוך דאגה לקשר הזה שלא יהיה מקרי בלבד, קבענו גם
קשרים. מצדנו היתה זו רוז'קה ומצדכם היה ברוך, ואני מוכרח לציין
שבתולדות יחידות פארטיזאניות שאני יודע עליהן בכתבי התנועה הפאר-
טיזאנית — קשרים כאלה היו נדירים בהחלט“.

עד כאן דברי א.ק. באותו ראיון, שנערך בין כסה לעשור בשנת תשי"ח (בדיוק
30 שנה לאחר-מכן צעדנו אחרי ארונו באותו קיבוץ). ואם כי במשך התקופה הזו הוא
הרבה להתראיין, לספר ולכתוב, הרי עדיין לא הספיק להגיד את כל אשר היה
בלבו. ימים רבים ניהלנו משא-ומתן על ראיון מקיף ביותר („מיום שעמד על
דעתו ועד היום“). אולם הדבר לא נסתייע בידינו וגם על כך דואב הלב, ממאן
להתנחם...